

Андрій Самотуга,
доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

НОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО ПРО ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ РЕФЕРЕНДУМ Й ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ВИЗНАЧЕННЯ КЛЮЧОВИХ ПОНЯТЬ

Однією з ознак демократичної держави, якою визначається Україна у ст. 3 її Конституції, є віднесення народу до єдиного джерела влади. Вона, за Конституцією, здійснюється народом, зокрема, безпосередньо – через вибори і референдум. Питання правової регламентації такої форми безпосередньої демократії, як референдум вже встигло набути досить складного, а іноді й суперечливого характеру за всі роки незалежної України, незважаючи на те що Основним законом достатньо чітко врегульовано зазначений демократичний інститут (розділ III), а його організацію і порядок віднесено до визначення виключно законами України (п. 20 ст. 92) [3]. Прийнятий 26 січня 2021 року Верховною Радою України Закон заповнив законодавчу прогалину, що виникла після визнання у 26 квітня 2018 р. Конституційним Судом України неконституційним Закон «Про всеукраїнський референдум» від 6 листопада 2012 р. Втім, і цей законодавчий процес не уник кілька знакових перипетій.

Прийняття цього закону було одним із пунктів виборчої кампанії навесні 2019 р. ще тоді кандидата, а зараз чинного Президента України, оскільки перший блок його передвиборчої програми називався «*Народовладдя через референдуми*» (курсив наш – тут і далі аналізуватимемо саме це поняття). Проте лише аж за рік, з метою її виконання, на початку березня 2020 р. на сайті парламенту з'явилося коротке повідомлення про завершення підготовки тексту законопроекту «Про всеукраїнський референдум». Але подальше просування цієї законодавчої ініціативи було загальмоване іншою найбільш суспільно значущою подією – пандемією коронавірусу, внаслідок чого країна увійшла у жорсткий карантин, в т.ч. і в політичному сенсі. Втім після його послаблення даний процес активізувався, і вже 5 червня було оприлюднено розроблений президентською командою юристів (під егідою першого віцепікера парламенту) законопроект та визначений Президентом як невідкладний для позачергового розгляду Верховною Радою України, за тією ж назвою, що й згаданий вже пункт його передвиборчої програми – «Про *народовладдя через референдум*».

У пояснювальній записці до цього законопроекту зазначалося, що ситуація з приводу відсутності законодавчого забезпечення цієї форми безпосере-

дньої демократії зумовлює обмеження *народовладдя* і реалізацію конституційного права громадян брати участь в управлінні державними справами, виражати свою волю на всеукраїнському референдумі [4].

У висновку Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України від 16.06.2020 викладено 8 зауважень до законопроекту, втім у ньому не міститься жодної згадки про таке поняття, як *народовладдя*. У висновку Комітету з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування звернуто увагу на інший термінологічний недолік – розмитість наведеного у законопроекті визначення «*питання загальнодержавного значення*», що потребує уточнення. Адже Європейська комісія «За демократію через право» (Венеціанська комісія) одним із елементів забезпечення принципу верховенства права називає правову визначеність, яка вимагає, щоб юридичні норми були ясними, точними та були спрямовані на те, щоб забезпечувати постійну прогнозованість ситуацій та правовідносин, що виникають [4]. Дійсно, зважаючи на те що громадська думка є надто мінливою й піддається різноманітним маніпуляціям (здебільшого з боку залежних від великих бізнесових груп ЗМІ та соціологічних інституцій), будь-яке питання можна зараз вправно підвести під категорію загальнодержавного значення.

Ураховуючи ці та інші зауваження, 18.02.2020 парламент своєю постановою прийняв за основу зазначений законопроект з подальшим його доопрацюванням та винесенням на розгляд у другому читанні.

На наш погляд, початковий варіант назви законопроекту є неординарним, а точніше – декларативним, що не відповідає усталеним традиціям законодавчої техніки. Так, якщо назва містить поняття «*народовладдя*», його визначення у тексті відсутнє. Взагалі, така конструкція із вживанням прийменника «*через*» призводить до, принаймні, двоякого її тлумачення: по-перше, він містить вказівку на причину чи результат чогось, синонімами якого є *завдяки*, *в результаті* (напр., *виконав завдання завдяки твоїй допомозі, злочин вчинено через необережність*), по-друге, визначає шлях, напрямок чи спосіб дії, досягнення чогось («*через терни до зірок*», «*За демократію через право!*»). Отже, яким чином тлумачити: «досягнення *народовладдя завдяки референдуму*» (мета) чи «здійснення *народовладдя шляхом референдуму*». Більше того, ця назва містить таке родове визначення поняття *народовладдя*, як *референдум*. Аналогічно можна тоді сформулювати назви інших законопроектів, як от «Про *народовладдя через вибори*» (хоча вже прийнято Виборчий кодекс) чи «Про *народовладдя через інші форми безпосередньої демократії*» (хоча законодавством їх досі не конкретизовано).

Стосовно такої категорії, як *народовладдя*, то вітчизняна юридична наука, на відміну від законодавства, має вже достатньо різноманітних доробків, де одні автори ототожнюють, інші протиставляють його з такими категоріями, як «демократія», «народне волевиявлення» тощо

З цієї проблематики вийшла навіть окрема монографія, автор якої, проаналізувавши ключові риси демократії, зробив висновок, що системотвор-

чою, сутнісною ознакою та визначальним принципом *демократії* виступає влада народу (*народовладдя*). Інші ж ознаки демократії щодо влади народу виконують обслуговуючу, формалізуючу роль. А *народовладдя* за такого ракурсу можна охарактеризувати як належність і здійснення влади народом у власних інтересах в правовій, демократичній формі на засадах гарантування та втілення прав і свобод людини [5, с. 14]. На погляд цього автора, *народовладдя*, і *демократія* переломлюються через категорію держави, в чому і відкривається їхній діалектичний зв'язок: *народовладдя* і *демократія* співвідносяться як сутність і форма держави. Таким чином, поняття *народовладдя* може бути визначене як сутність держави, яка полягає у належності та здійсненні влади народом у власних інтересах у правовій, демократичній формі на засадах гарантування та втілення прав і свобод людини [5, с. 38-39]. Як вважаємо, одночасне вживання, а тим більше в дефініціях, понять «народовладдя» і «демократія» з лінгвістичної точки зору є цілковитою тавтологією, оскільки переклад більшістю європейськими мовами поняття «народовладдя» однозначно надається як англ. – *democracy*, франц. – *démocratie*, нім. – *Demokratie*, ісп. – *democracia*; навіть спорідненими польською – *demokracja*, або болгарською – *демократия*, сербською – *демократија*. Звідси, наявний досі деякий радянський, а згодом і російський вплив на українську юридичну науку і законодавчу практику (рос. – *народовластие*).

Інші вітчизняні дослідники наголошують на неприпустимості абсолютизації зазначених понять, як це інколи трапляється у науковій літературі та особливо часто серед політиків, зокрема й політиків нової генерації, які уособлюють нинішню українську владу [2, с. 84].

Ще більш категоричними є науковці, які вважають, що категорія *народовладдя* не може вважатися юридичною у зв'язку зі своєю винятковою розмитістю. Через свою абстрактність це поняття не має ознак регулятивності навіть настільки, наскільки регулятивність притаманна найбільш загальним принципам права, як, наприклад, принципу верховенства права. Без уточнення свого змісту *народовладдя* не визначає ані реального суб'єкта здійснення влади, способу, яким народ здійснює владу, ані більш-менш визначених місця та ролі конкретних форм здійснення влади народу у функціонуванні сучасної держави. Таким чином, категорія *народовладдя* залишається для позначення суспільно-політичного явища і не переходить у правову площину [1, с. 97].

Нарешті, законодавець надав вичерпний, на наш погляд, висновок стосовно поняття *народовладдя*, а саме у порівняльній таблиці до аналізованого тут законопроекті викладено пропозицію парламентарів змінити назву на «Всеукраїнський референдум», обґрунтувавши, що не можна звужувати поняття "*народовладдя*" лише "всеукраїнським референдумом". Це суперечить рішенню Конституційного Суду України від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017, відповідно до якого "*народовладдя* означає належність усієї повноти влади в межах території держави народові та здійснення ним цієї влади як безпосередньо, так і через своїх представників у органах державної влади та органах

місцевого самоврядування" [4]. Таким чином, 26 січня 2021 р. було прийнято Закон України «Про всеукраїнський референдум», і під такою саме назвою його підписано Головою Верховної Ради України 17 лютого 2021 р. і направлено на підпис Президентові України.

Отже, даний закон, заповнивши, як було вже зазначено, законодавчу прогалину відносно референдної демократії в Україні, не ставить крапку в її остаточній досконалості. Навпаки, порушує низку питань, що є предметом окремих публікацій. Адже з історії відомо, коли референдумом як формою безпосередньої демократії зловживали зовсім недемократичні політики й державні діячі, що призводило до руйнування демократичних інститутів як всередині їхніх держав, так і до трагедій світового рівня. Так само як всеукраїнський референдум зміг підтвердити незалежність держави (1 грудня 1991 р.), але ж зможе поставити і під питання її подальше існування, в т.ч. й через місцеві референдуми, законопроектна робота стосовно яких також активізувалася.

---

1. Ключковський Ю. Референдум у системі державного режиму представницької демократії. *Право України*. 2019. № 10. С. 95-112.

2. Козюбра М. Взаємозв'язки між народовладдям, парламентаризмом та верховенством права: європейські стандарти і сучасні українські реалії. *Право України*. 2019. № 10. С. 83-97.

3. Конституція України : Прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 41.

4. Проект Закону про народовладдя через всеукраїнський референдум. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69060.

5. Шипілов Л. М. Народовладдя як основа демократичної держави : монограф. Харків: Вид-во "ФІНН", 2009. 216 с.

Олександра Скок,
доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЯЖКИХ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ, ЩО СПРИЧИНИЛИ СМЕРТЬ ПОТЕРПІЛОЇ ОСОБИ

Тяжке тілесне ушкодження кваліфікується за ч. 2 ст. 121 КК України, якщо внаслідок нього була спричинена смерть потерпілого.

Положення п. 22 ППВСУ № 2 від 07.02.2003 року визначають, що для відмежування умисного вбивства від умисного заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого (ч. 2 ст. 121 КК України),